

**Paul Cernat, Ion Manolescu,
Angelo Mitchievici,**

Ioan Stanomir

Explorări în comunismul românesc,
Iași, Editura Polirom, 2004
(456 p.)

Studierea mecanismelor psihologice ale supunerii are deja o istorie. Încă în 1924, studiind reacțiile emoționale ale unor indivizi care asistau la decapitarea unor șobolani, Landis a demonstrat că autoritatea experimentatorului poate înfrânge orice rezistență a subiecților. Paradigma lui S. Milgram joacă însă rolul de model fondator. Experimentul său asupra supunerii la autoritate e cunoscut: unui număr de 40 de subiecți, de vârste și niveluri de școlaritate și profesii diferite, li se propune să participe la un experiment (plătit cu 4,5 dolari!) asupra resorturilor memoriei. Nu se face nici o referire la faptul că subiecților li se vor aplica șocuri electrice pentru a se vedea dacă și cum această formă de exercitare a puterii influențează memoria. Experimentatorii, aureolați de autoritate științifică, manipulează condițiile experimentului, oferindu-li-se subiecților posibilitatea de a intra în pielea autorității forte, de a decide asupra sancțiunilor aplicate unor subiecți care greșesc. Rezultatele sunt uimitoare. Toți subiecții acceptă șocurile, se supun condițiilor inumane ca niște automate. Secretul e confruntarea cu o sursă de autoritate care se exercită prin violență: în cele mai multe cazuri, conștiința individului se înclină în fața autorității. Milgram relatează un caz din experiența sa: intră în laborator un om de afaceri echilibrat și sigur pe el, surâzător și încrezător. După douăzeci de minute este redus la o zdreanță cuprinsă de ticuri și crize de nervi. Se trage fără încetare de lobul urechii și-și frânge

măinile. Continuă să execute toate instrucțiunile ce i se dau, deși penibile, supunându-se până la sfârșitul experimentului. Incapabili să se revolte contra tiraniei experimentatorului (acesta îi trata cu impulsuri electrice), subiecții lui Milgram se explicau apoi: „Nu credeam că e posibil să refuzi, făceam ce mi s-a cerut”. Ei își declinau astfel orice responsabilitate. Milgram explică: supunerea față de autoritate este mecanismul psihologic care integrează acțiunea individuală cu intenția politică, e cimentul natural ce leagă oamenii de sistemele de autoritate. Evenimentele istorice (Milgram se referă la experiența celui de-al doilea război mondial) au relevat faptul că, în viața lor cotidiană, oamenii au tendința de a se supune autorității, docilitatea lor se prezintă ca un comportament profund înrădăcinat, ca un impuls predominant de natură etnică, afectivă și socială. Concluzia esențială a studiului său, crede psihosociologul american, este aceea că oamenii obișnuiți, despovărați de orice ostilitate, au tendința să se achite pur și simplu de sarcinile lor, devenind agenți ai unui proces atroce de distrugere. Dacă autoritatea le cere să facă ceva împotriva normelor fundamentale ale moralei, rari sunt cei ce posedă resurse interioare pentru a rezista. O gamă de inhibiții îi opresc să se revolte. Chiar dacă unii realizau cruzimea atitudinii lor, nu găseau puterea de a refuza ceea ce li se cerea și de a o rupe cu autoritatea. Se mai adaugă impulsul de a devaloriza victima, de a-i refuza calități umane, de a justifica acțiunile punitive contra celor ce sunt altfel.

Controlul politic, scrie Milgram, se traduce uneori prin incitarea la acțiuni distructive. Puțini rezistă tentației, doar unii își găsesc resursele morale de a traduce valorile în care cred în acte de nesupunere față de autoritate. Aceasta îi acaparează, îi învâluie, îi dirijează, le creează dependențe

și deprinderi de acțiune conform cerințelor. Individul se abandonează, devine un executant al sarcinilor, are doar viziunea parcelei sale, nu-l interesează ansamblul și această poziție îi produce o stare de confort. Își recunoaște locul, face ce i se cere, se identifică cu cei ce-i seamănă și cei ce-l dirijează, își conservă echilibrul și liniștea. Ce i se poate reproșa?

Literatura inventariază mai multe tipuri de manipulare în vederea obținerii unei supunerii culturale, psihologice, fizice. Autoritatea poate avea atributul competenței sau al statutului administrativ, poate fi exercitată în numele unui angajament responsabil față de o sursă, poate fi efectul unui proces de învățare (îndoctrinare), se poate prezenta ca o putere exercitată prin cuvânt (promisiuni, flătări, amenințări) sau prin gesturi (atingere, privire, surâs). În fiecare dintre aceste situații, un rol important au contextul social și politic, normele culturale, situația concretă și, nu în ultimul rând, gândirea socială dominantă.

„Explorările” celor patru autori ai volumului la care mă refer sunt gândite ca altfel de lecturi ale unor texte de propagandă culturală sau ale unor produse literare din două epoci distincte ale comunismului românesc: perioada de la început a lui Dej (instaurarea și consolidarea democrației populare) și comunismul târziu al epocii Ceaușescu. Autorii întreprind o „arheologie intelectuală”, dezgroapă fragmente din ceea ce s-a fabricat în literatură, film, teatru cu scop propagandistic, încearcă să identifice modul în care produsele cultural-artistice ale epocii au fost impregnate ideologic pentru a servi „instaurării simbolice a regimului comunist”. Nu se rezumă doar la texte proletcultiste clasice, deja examinate din această perspectivă, ci descoperă sectoare ignorate până acum, dar purtând pecetea contaminării de aceeași insidioasă propagandă,

de la discursurile prezidențiale la benzile desenate: scenariile de film, cărțile de învățătură pentru pionieri, textele omagiale, romanele populare, poeziile patriotice și revoluționare, folclorul nou, piesele de teatru partinic, documentarele propagandistice, povestirile eroice pentru copii, antologiile și abecedarele. Te fascinează să citești în altă cheie texte care, sub masca onorabilității, au avut o certă intenționalitate ideologizantă, partinică, festivă. Autorii acestei recuperări își propun să contracareze operația de „ștergere a urmelor”, pe care unii dintre autorii sau comentatorii acestor opere o încearcă astăzi, prin minimalizarea efectului sau expedierea lor pudibondă undeva, la periferie. În realitate, ni se dovedește, aceste producții „infestate propagandistice” au exercitat un rol major în procesul de impregnare a contextului social și ideologic, în „făurirea” (folosesc intenționat un cuvânt mult uzitat în discursul agitatoric) a unei gândiri sociale adaptate nevoilor puterii. În „Prefață”, autorii acestei reconstituiri o spun explicit: vor să readucă în fața celor de azi producții uitate, considerate acum maculatură sau rebuturi estetice, dar care au exercitat un rol important în epocă, în procesul de modelare a unui anumit tip de personalitate socială, în construirea reprezentărilor sociale ale individului obișnuit. Ținta lor e să ne ofere o imagine a „omului comunist”, adică a individului direcționat ideologic, proiectat și fabricat prin practicile politice, sociale și culturale inventate de regim. Reconstituirea lor e o „cronică a genezei comuniste”, a drumului prin care s-a imaginat și plămădit omul adaptat și docil, disponibil oricând „comenzii sociale”, capabil să aplice „comenzile statului omnipotent”. O refacere a drumului și mecanismelor psihologice prin care s-a construit un „inconștient colectiv” ce a marcat și încă marchează atitudinile sociale

și comportamentele actorilor sociali. Căreia este și un protest la adresa amneziei sociale de care suferă societatea noastră, a eforturilor de a minimaliza efectele experimentului social de grefare a individului mediu cu un aparat de filtrare/decodare construit de gardienii conștiinței colective. Dar și un mijloc de a-i identifica pe responsabili acestui uriaș experiment colectiv, demontându-le respectabilitatea intelectuală, oferindu-i în adevărata lor înfățișare: garanți ai acțiunilor de teroare, reprimare, exterminare, inși ce s-au oferit să procure alibiuri „morale” pentru „crima de stat”. Unii s-au achitat cu brio de aceste roluri în care au fost distribuiți sau pe care le-au solicitat cu insistență.

În primul text al volumului, „Facerea lumii”, Ion Stanomir încearcă să refacă modul în care, în deficit de reprezentare intelectuală, noua putere instaurată după război și-a construit o identitate. Lipsită de tradiție și de o identitate naturală, după ce decretase fără ezitare, în numele schimbării vechii alcătuirii și al unui nou proiect social, ruptura cu vechea identitate, noua putere a constatat că a generat un vid care nu putea fi umplut ușor. Trebuia inventat un nou proiect ideologic, construit un nou mod de organizare și interacțiune, trebuiau identificate sau construite noi sisteme de referințe, dar mai ales trebuiau convinși actorii sociali să utilizeze în practica socială aceste noi repere. Prima operație a fost aceea de a repositiona forțele sociale: de partea progresului se găseau clasele sănătoase ale națiunii (muncitorimea în alianță cu țărănimea săracă), intelectualității rezervându-i-se șansa să-și revizuiască conștiința, să treacă printr-un purgatoriu și să adere la noua putere. Discursurile oficiale, articolele de direcție invitau intelectualitatea să înțeleagă sensul istoriei (cuvintele de ordine erau *democrație* sau *lumină*), să aleagă calea cea dreaptă, să nu refuze adevărul. Farul și

călăuza, direcția le dădeau știința și arta sovietice, iar Sadoveanu anunța profetic că „Lumina vine de la răsărit”. Intelectualii nu mai puteau rămâne în turnul lor de fildeș, ei trebuiau să se alinieze cadenței entuziaste a oamenilor muncii de la orașe și sate. Unii au înțeles imediat ce au de făcut, iar o anchetă a lui Ion Biberi din 1945 dovedește că și-au însușit deja clișeele lingvistice agreate de noua putere și acceptă să se pună în slujba unei pedagogii a remodelării. Retorica lor e impregnată de cuvinte ce evocă aderarea, angajamentul; ei elogiază deja munca și practica, singura modalitate de a se valorifica pentru individul nou este munca entuziastă în fabrici și uzine. Un intelectual ca Petre Comarnescu găsește deja noua formulă: un „humanism socializant” care promite o altă formă de democrație. Vocea inconfundabilă a lui Mihail Sadoveanu anunța, într-un timbru clasic, noua „face-re”, după modelul sovietic. Iar intelectualul rafinat care era Mihai Ralea se oferea, deja pregătit, să primească și să disemineze noua învățătură: detașarea de singularitate, integrarea omului în grup (chiar prin conformism), participarea activă și adeziunea spirituală la colectivitate, integrarea voluntară și entuziastă într-o organizare socialistă – o „servitute intelectuală” ce anunța cedările ulterioare ale unei importante categorii de intelectuali.

Analizele celor patru au ca ținte fie impregnarea culturii și a literaturii de către discursul comunist, fie evoluțiile particulare (= convertirea) ale unor creatori, fie elaborarea unor instrumente de propagandă prin film, teatru, SF sau manuale școlare. Diversitatea formelor și a arilor de persuasiune sugerează că nici un mijloc nu a fost neglijat.

Poate că metoda cea mai cinică de atac a fost cea asupra minților necoapte ale copiilor. „Alfabetul comunismului”, constată Ion Manolescu, „se învață de

timpuriu” prin antrenarea copiilor în „acțiuni”, prin regizarea „ingredientelor didactice”, prin tapetarea contextului școlar cu însemne și simboluri specifice, prin antrenarea copiilor în coruri de adulatori ai „iubitului conducător”, prin ritmuri, cadențe, tropăituri, desfășurări de steaguri și inițierea timpurie în tainele „socialismului științific”. Școala, întregul sistem educativ, a fost supusă unui proces de prelucrare, elaborându-se „strategii majore de manipulare a personalității în direcția asimilării, acceptării și perpetuării comunismului ca normalitate biosocială: *disciplinarea* (având ca scop difuzarea fricii controlate și instituirea reflexelor de obediență individuală); *uniformizarea* (urmărind instaurarea și menținerea unui climat, cenzorial și pauper, de echitate colectivă) și *îndoctrinarea* (vizând formarea politico-ideologică a viitoarelor cadre PCR”. Omul de la catedră devine, prin noile atribuții care i se transferă și prin aplicarea unor metodologii infailibile, un propagandist, un executant fidel al directivelor transmise de „organele de partid”, un antrenor în însușirea ritmurilor și a limbajului poetic-cazon. Vocea din *off* a comentatorului: „Dascălul comunist se dovedește, în realitate, un salariat obtuz și inefficient al sistemului pe care îl reprezintă și îl perpetuează”, el devine – alături de metodistul de partid și de activist – un distribuitor al ideologiei „umanismului socialist”; iar învățământul, ca sistem, suferă de o „boală cronică: imbecilizarea și nevroza”. Manualele, începând cu *Abecedarul*, sunt pline de stereotipuri, scopul este „politizarea” (adică impregnarea minții copiilor), familiarizarea lor cu mărețele realizări ale epocii. Copilul e format prin îndoparea cu mituri și teze partinice: mitul învățătoarei sau al părintelui-educator politic, teza patriotismului socialist, teza umanității învățământului comunist, mitul eroului popular

educat în spiritul noii epoci. Un idilism care sensibilizează pentru marile valori socialiste, un discurs ce elogiază eroismul continuu și dislocă convingerile și deprinderile nepartinice. O pedagogie pretins civică ce convertește totul în strategii ideologice de îndoctrinare, în propagandă și dogmă. Totul îmbrăcat într-un festivism care îi „înnobilează” pe beneficiari și le conferă legitimitate istorică, împărțind lumea în buni (ai noștri) și ceilalți.

În paralel cu școala se desfășoară un alt tip de educație, mai lejeră, dar și mai subtil-persuasivă, cunoscută în pedagogie sub numele de educație nonformală. Ne referim la educația prin literatura pentru copii și tineret, alternativă la educația formală a școlii, dar promovând același „umanism” educativ în numele idealurilor socialiste. Este vorba despre literatura „cutezătorilor”, mult gustată în urmă cu două-trei decenii, care promova o etică și o echitate socialistă mai relaxate, drapate în cuvinte mai puțin angajante (hărnicie, punctualitate), umanizând, îmblânzind sistemul din interior (Paul Cernat, „Moralități pentru cutezători”). Prin revistele *Cutezătorii* și *Luminița*, prin emisiuni radio și TV sau prin antologii de proză „educativă” se ofereau modele de conduită cetățenească, de indivizi atașați idealurilor socialiste pregătind tânăra generație să se încadreze în profilul de om socialist proiectat de sistem, pregătit să lupte împotriva oricărei abateri de la norme, să devină militanți ai partidului și să se răfuiească cu cei ce nu respectă principiile „eticii și echității socialiste”. Revistele erau concepute ca „reviste de organizație”, având ca țintă să aprindă o torță solară pentru un „va fi” luminos, de ctitor al comunismului. O modalitate de impregnare timpurie, cu un model sociocognitiv fără alternative, reușea, până la urmă, să se insinueze ca model și ideal social. Această „impregnare” a individului de către context,

realizată prin experiențele sale în cadrul grupului social, prin comunicare socială (transmisie orală, interacțiuni instituționale sau mediatice) și prin însușirea limbajului natural, cotidian, expresie a cunoașterii spontane naive, Moscovici (1984) o mai numește și „sens comun”. O cunoaștere, fondată pe observarea mediului și pe experiențe proprii, sancționată de practică, ce se convertește apoi într-un „spirit colectiv” unificator, în imagini și legături mentale, în stil acțional.

O altă cale de a persuade, de a induce încorporarea modelului nou de om și de a obține un comportament angajant, militantist e impregnarea universului adolescenței cu modele de luptători (ilegaliști, idealiști, activiști) pentru cauză. Angelo Mitchievici („Romanț[ă] pentru tânărul ilegalist”) întreprinde o inventariere și o interpretare complete a tuturor tipurilor de eroi pozitivi, creați, parcă, după modelul propus cândva de Cernîșevski. În romanul *Ce-i de făcut ?*, scris în închisoare, acest ideolog al „omului nou” construiește un model-standard de erou romantic, animat de dorința de a-i educa pe cei aflați în întuneric, de a elibera omul obișnuit de necunoaștere, de a aduce lumină și moralitate în viața cotidiană. Romanul revoluționarului rus poartă un subtitlu: *Schițe pentru oamenii noi*. Romanele, nuvelele și filmele pe care le analizează Mitchievici s-au născut, parcă, de sub manta lui Cernîșevski. Eroii-modele sunt comisarul Moldovan al lui Sergiu Nicolaescu, care se bate cu rămășițele trecutului capitalist, ilegalistul Andrei din *Pistruiatul* lui Francisc Munteanu sau „aventurierii” lui Chiriță din *Cireșarii*, care contribuie la prinderea unui agent străin venit să fure secretele unor invenții românești. Toate aceste opere literare sunt lucrate după rețeta propagandei comuniste, amestecată ingenios cu ingrediente ca ficțiunea eroică, libertatea liber consimțită, nevoia de

aventură și depășire, specifice adolescenței. Cititorul nevizat gustă, desigur, aventura, se îmbibă de sentimente frumoase, fără să sesizeze că este supus unui program de prelucrare, de modificare din exterior a viziunii sale despre lume. Toate aceste opere literare educative pot fi așezate în categoria lucrărilor angajate, „angajamentul” fiind uneori frust, la vedere, alteori ascuns, ingenios drapat. Trei tipuri de romane au fost confecționate având ca obiectiv impregnarea tinerei generații: *romanele ilegalității* (eroii sunt muncitori comuniști sau uteciști ce sabotează statul capitalist, împrăstie manifeste sau desfășoară acțiuni agitatorice), *romanele colectivizării* (eroii sunt activiști cărora li se încredințează sarcina să lămurească țăranii neștiutori despre avantajele colectivizării și să lupte pentru întemeierea unor gospodării colective) și *romanele șantie-rului* (realizate după scheme cognitiv-acționale de proiectare-realizare a unui vis, după un model ideal). Nu lipsesc nici eroii provenind din rândurile intelectualității, care înțeleg să trăiască „în miezul unui ev aprins” și să lupte împotriva colegilor lor decadenti, influențați de practici mic-burghize. În romanul lui Al. Siperco, *N-a fost în zadar*, o eroină de acest tip perorează, referindu-se la frumusețea vieții lor: „...[viața] va fi și mai frumoasă în comunism. Să luptăm deci fără întrerupere și să nu ne lăsăm abătuți din calea noastră de sentimentalismul mic-burghez sau seduși de frumusețea locurilor de pierzanie create de exploatare pentru a-i ameți pe cei exploatați!”.

Epoca Ceaușescu a produs o specie proprie de propagandă prin artă, îndeosebi prin film, mai relaxată, alternativă la propaganda directă, explicită, pe care unul dintre autorii acestei cărți, Ion Manolescu, o numește „comunism cultural”. Acesta, livrat sub forma unei culturi de consum pentru publicul larg, avea funcția de a

acomoda masele cu directivismul oficial, de a îndulci tonul totalitar, de a induce o atitudine de toleranță reciprocă. Filmele lui Sergiu Nicolaescu, cu comisari interbelici care luptă împotriva racilelor burgheze și descoperă valoarea morală a viitorilor oameni noi, dar și giganticele manifestări și festivaluri, tip „Cenaclul Flacăra” sau „Floarea din grădină”, facilitează insinuarea subtilă a unui anumit tip de „comunism de consum”, digerabil, acceptabil, chiar agreabil. Producțiile subculturale sunt mai accesibile, pot fi gustate de mulți și nu trezesc reflexul de apărare pe care l-ar declanșa discursul dur, direct. Există în aceste producții, ca și în unele opere literare, o anumită „mecanică ideologică”, un „marketing ideologic” ce poate fi numit și „comunism la pachet”. Alături de segmente de discurs pur, neatractiv, alcătuind nucleul dur, se plasează și elemente promoționale, atractive, jucând rolul unor produse comerciale care se găsesc pe piața liberă. O combinație de clișee politice, cultură, comerț liber: scheme cognitive prefabricate, clișee și stereotipii în amestec cu produse vandabile, dorite, trezind speranța unei alternative. Un consumerism care îmbină criteriul vandabilității cu dirijismul și comanda politică, forța captivantă a aventurii cu puterea politică autohtonă. O ideologie locală acomodantă, injectată maselor în doze bine gândite, stimulând consumul și promovând, în același timp, „educația politică” corespunzătoare. Un comunism adaptat, îmbunătățit cu doze generoase de patriotism, naționalism, realism și umanism socialist. *Tezele din iulie* aveau să impună acest tip de producție/consum ca o normă estetică (și, desigur, politică).

Autorii acestui volum n-au ocolit studiile de caz, radiografiile unor creatori care s-au acomodat prea ușor sau cazurile unor culturnici care au făcut figuri de creatori. Acesta este profilul cunoscutului

„animator, gazetar, moderator TV, propagandist, imnograf și mitograf” care a exploatat mentalul colectiv și a făcut să funcționeze epoca Ceaușescu. Paul Cernat dedică un studiu „Îmblânzitorului României socialiste”, poetului care a avut statutul simbolic de bard național, celui ce și-a asumat rolul de „poet comunitar etatizat” și a fost principalul creator de folclor nou, de sloganuri, marșuri, imnuri și lozinci partinice sacadate – Adrian Păunescu. Fiu al unui învățător liberal, fost deținut politic anticomunist, Adrian Păunescu s-a salvat găsindu-și o altă identitate, de fiu spiritual al lui Nicolae Ceaușescu. Iar Cărmaciul îl adoptă și-l utilizează pentru a-l dubla pe fiul cel drept care nu avea nici pe departe calitățile celui înfiat. Copil teribil al anilor '60, sprijinit de activiști „luminați”, afișând uneori o gesticulație de critic și reformator, poetul cucerește cititorii și pe unii dintre confrăți. Prințând gustul elogiilor și al cuceririi mulțimilor, dornic să ocupe primul loc între cei din generația sa, poetul nu se mai mulțumește cu acest statut. În anul 1972 are loc o „schimbare la față” a sa, el se declară pătruns de cuvântările și îndemnul Cărmaciului și se transformă în interpret și propagandist al ideilor acestuia. Volumul de publicistică *Lumea de mâine* (1973) este plin de declarații de fidelitate („intelectualitatea vi se încredințează dumneavoastră”) și încercări de a găsi semnificații simbolice în gesturile Conducătorului, amestecă sinceritatea cu oportunismul, versalitatea cu promiscuitatea morală. După ce i se permite înființarea Cenaclului Flacăra, rolul său de „educator” în promovarea „culturii naționale” crește considerabil, el se transformă într-un creuzet subordonat „megalo-maniei amfitrionului și caționării propagandistice a regimului ceaușist”. În același timp, profită de avantajele puterii, călătorește, se înavuțește, trăiește opulent.

Dar plătește aceste beneficii oferite de sistem prin apologia puterii Ceaușescului, prin odele ce i le închină, prin publicarea unor poezii grandilocvente care înfățișează „miracolele” împlinirilor ceaușiste. El contribuie decisiv la instituționalizarea Unicului (partid, conducător), la eternizarea Eroului Absolut, se identifică cu rolul de cântăreț al „dănuirii” și „permanenței”, de superstar al propagandei lirice autohtone. „Instituția Cenaclului Flacăra”, crede Paul Cernat, „a fost folosită de putere ca filtru de selecție, spațiu de negociere și supapă deflatorie, pentru a face mai ușor de înghițit pilula ideologică”. Adrian Păunescu a fost folosit pe post de „îmblânzitor” al totalitarismului ceaușist, a acționat ca „anestezist național” în vederea „lobotomizării comuniste a populației”, a fost „manipulatorul magic” care a creat o atmosferă extatică, „menită a înălța ideologic sufletele adeptilor, modelându-le mințile și afectele”.

Operația ce a generat întregul complex de infiltrări propagandistice în artă, literatură, educație etc. e cea de elaborare a documentelor oficiale: rapoarte la congrese, expuneri, cuvântări. Textele oficiale, citite de Ceaușescu, au dat tonul, au trasat direcția, linia, au „orientat” acțiunile miilor de propagandiști oficiali și neoficiali. Totul a fost elaborat și organizat în jurul persoanei sale, „nimic din articularea semantică nu e accidental și adjectivele își au rolul lor precis” (Ion Stanomir, „Un om între oameni”). Proiectul epocii megalomane se înfiripă la Congresul al XI-lea, când se rescrie teoria marxistă din perspectiva unei filosofii *sui-generis*, articulată la nevoile cultului lui Ceaușescu. Acum se lansează conceptul de *societate socialistă multilateral dezvoltată*, ca etapă în saltul spre comunism, de acum înainte devine Ceaușescu filosoful și creatorul unor concepte și teorii ce direcționează întreaga existență: viața

socială, baza materială, conducerea și dezvoltarea democrației, activitatea ideologică, politică și educativă, ștergerea deosebirilor dintre munca fizică și cea intelectuală, eficiența economică. Nu e uitată nici „întărirea familiei, nucleul de bază al societății”, planificându-se creșterea natalității. Ca într-o cascadă, textele, prilejuate de diferite congrese și consfătuiri, reiau concepte și teorii marxiste consacrate, oferind interpretări, accente, precizări care să pună în lumină singularitatea epocii, creativitatea făuritorului. Constantă în această retorică este încrederea în partidul care știe și face și în conducătorul acestuia. Numai el, Partidul, și numai el, Conducătorul, cunosc calea cea bună, au secretul drumului inițiat, dețin formulele magice ale cuceririi fericirii cu ajutorul metodei științifice, adică al „învățăturii” livrate de „forța conducătoare”. Totul este deci obiectiv, calculat, planificat, nu există puțință de abatere. Această certitudine ar trebui să genereze convingeri ferme, ar trebui să le confere tuturor un sentiment stenic de încredere și să mobilizeze la acțiune. Formula „să facem totul” exprimă această încredințare că suntem pe drumul cel bun, că numai „spiritul revoluționar” ne poate călăuzi și schimba în bine, ne poate menține tineri. Dacă îndemnul sunt urmate, dacă nu ne permitem relaxări, atunci victoriile vor duce „țara în sărbătoare” și vom avea permisiunea și datoria să ne bucurăm de timpul ce ni s-a dat.

Ultimul text al acestui prim volum dintr-o serie, intitulat „Giganții”, ne dezvăluie instrumentele lingvistice prin care s-a construit mitul Conducătorului – înțelept, sensibil, cultivat etc. Mitul Omului între oameni: „marele Bărbat”, „Omul neînfricat”, Apărător, Vizionar, Constructor, Erou, Întemeietor, „Cel dintâi al națiunii fiu”, cel care, cum constata poetul Vadim Tudor, „face bine tot ce face”. Alături îi stă cea „renumită-n lume”,

capabilă de „fapte stimate”, „modestă” etc. (l-am citat din nou pe poetul Vadim Tudor). Mitul Bărbatului se completează cu mitul Savantei de renume mondial, om politic, cetățean, soție iubitoare. Acest cuplu idilic ar fi trebuit să inspire iubire, să ofere un model, să însuflețească, să creeze un curent de simpatie-angajament pentru toți.

Adrian Neculau

Septimiu Chelcea

Psihologie socială. Zece lecții,
București, Editura Economică,
2005 (223 p.)

Manualul lui Septimiu Chelcea nu este numai un curs teoretic, ci și un curs ce utilizează exemple din viața de zi cu zi în vederea mai bune unei înțelegeri a teoriilor și conceptelor aduse în discuție. Volumul reunește zece teme sau, după cum o arată și titlul, zece lecții de psihosociologie ce îi oferă cititorului o bază solidă de cunoaștere și un ghid în vederea aprofundării cunoștințelor despre o temă sau un subiect din psihologia socială. „Cu bună știință”, sublinia autorul, „unele teme precum *comportamentul agresiv* sau *reprezentările sociale* nu au fost abordate datorită existenței unor referințe semnificative în literatura de specialitate din România. Dorința de a cuprinde cât mai bine temele majore și de actualitate de psihosociologie l-a făcut pe Septimiu Chelcea să concentreze cercetările semnificative din domeniu, expunând aproape cronologic teoriile, definițiile, experimentele de laborator ori cercetările de teren desfășurate de-a lungul timpului.

În primele două capitole se face referire la psihosociologie ca la un domeniu de studiu interdisciplinar, explicând rolul

și importanța ei în înțelegerea interacțiunilor sociale. Mai mult, se face o trecere în revistă a studiilor și cercetărilor efectuate în România și la nivel internațional. Definițiile date de autor psihologiei sociale au la bază informații precise și de înalt nivel calitativ (*Social Psychologists Directory*) pentru a îndepărta, pe cât posibil, divergențele cu domeniile adiacente. De asemenea, explicitarea exactă a diferențelor dintre „psihologia socială sociologică” și cea „psihologică” întregeste modelul comprehensiv propus de Septimiu Chelcea. În capitolele trei și patru sunt discutate pe larg „comportamentul colectiv” și „comportamentul prosocial” din perspectiva proceselor și teoriilor explicative (teorii sociologice – cu referire la norma responsabilității și cea a reciprocității; teorii psihologice – raportări la teoria cost-beneficiu; și teorii biologice, un loc central ocupându-l sociobiologia – p. 66). Făcând trimitere la cercetătorul american John F. Dovidio, autorul reamintește etapele de după 1960, când a existat un interes deosebit pentru studierea comportamentului prosocial. Aceste etape, în ordine cronologică, au inclus studii privind normele responsabilității și reciprocității, pentru ca ulterior, „la începutul deceniului al optulea, cercetările să se orienteze pe descifrarea apatiei spectatorului; identificarea factorilor care inhibă comportamentul de ajutorare a constituit tema principală a studiilor de la jumătatea anilor '70-'80; în deceniul al nouălea s-a studiat, în principal, când (în ce condiții) și de ce (ce factori determină) își acordă ajutor oame-nii; în fine, cercetările de după 1990 s-au concentrat în direcția clarificării motivației comportamentului prosocial” (pp. 56-57). Interșanjabilitatea folosirii termenilor *altruism*, *comportament de ajutorare*, respectiv *comportament prosocial* lămurește problema diferențierii, cu toate că particularitățile conceptuale intervin în mod frecvent,